Original scientific paper https://doi.org/10.18485/dpls_pld.2025.8.ch15

Весна С. Николић*
Универзитет у Београду – Филолошки факултет
Катедра за српски језик са јужнословенским језицима
https://orcid.org./0000-0002-9194-1759

ЛЕКСИКОЛОГИЈА НА ТЕСТОВИМА СА ЗАВРШНИХ ИСПИТА ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

У раду је испитивано место лексикологије на тестовима са завршних испита на крају основног образовања и васпитања из предмета Српски језик и књижевност. У истраживање су укључени тестови из протеклих 14 година (од шк. 2010/2011. до шк. 2023/2024). Циљ истраживања био је да се дође до података колико је лексикологија заступљена на тестовима које ученици полажу на крају основношколског циклуса образовања, да ли се са порастом интересовања за лексикологију као науку повећавао и број питања на завршним тестовима, из којих лексиколошких области се даје највећи број питања, који типови задатака доминирају, као и какве резултате ученици постижу из ове области. Квантитативна анализа заступљености лексиколошких питања је показала да се на свим тестовима, са изузетком шк. 2012/2013, јављало барем по једно питање из области лексикологије. Највећи број питања односи се на средњи ниво постигнућа. На тестовима убедљиво доминирају питања везана за вокабулар, односно значење речи, док се лексичкосемантичке категорије, попут синонимије и антонимије, јављају врло ретко, при чему неких наставних јединица из области лексикологије предвиђених програмом уопште нема ни на једном анализираном тесту (нпр. механизми полисемије, хомонимија). Резултати ученика на питањима из области лексикологије могу се оценити као половични. Пет најлошијих резултата забележено је код задатака који се тичу значења речи *компромитовати се* (14%), *крпењак* (32%), *ревносно* (38%), *ћорд* (40%) и синонимије лексеме *одлучно* (49%).

Кључне речи: лексикологија, српски језик, завршни испит, мала матура.

* vesna.nikolic@fil.bg.ac.rs

1. УВОД

Предмет овог чланка јесте место лексикологије као научне дисциплине на тестовима са завршних испита на крају основног образовања и васпитања из предмета Српски језик и књижевност. У истраживање су укључени тестови из протеклих 14 година (од шк. 2010/2011. до шк. 2023/2024). Циљеви истраживања могу се сумирати у неколико тачака: 1) Пре свега, желели смо да проверимо да ли је пораст интересовања за лексикологију као научну дисциплину и њено осамостаљивање као универзитетског курса довело до веће заступљености питања из ове области на завршним тестовима из Српског језика и књижевности на крају основног образовања и васпитања. 2) Даље, желели смо да проверимо из којих лексиколошких области се даје највећи број питања на овој врсти тестова. 3) Такође, један од циљева нам је био да утврдимо који типови задатака доминирају, односно да ли се у инструкцијама од ученика тражи да нешто заокруже, подвуку, прецртају, повежу или сами допишу одговор. 4) Поред тога, намера нам је била да проверимо са ког нивоа постигнућа (основни, средњи, напредни) долази највећи број лексиколошких питања, као и за које су конкретне стандарде ова питања везана. 5) Најзад, један од главних циљева нам је био да представимо ученичка постигнућа на лексиколошким питањима, односно у ком проценту су тачно или погрешно одговарали на ова питања. Структура рада прати постављене истраживачке задатке, па се тако најпре говори о месту лексикологије у основношколском циклусу образовања, пре свега у плановима и програмима, затим се детаљно описује истраживачки корпус, а потом се износе квантитативни подаци о заступљености лексиколошких питања на предметним тестовима (лексиколошке области, типови задатака, нивои постигнућа, стандарди). За овим следи представљање ученичких постигнућа, дискусија о њима и, најзад, закључна разматрања. Главна хипотеза је била да ће резултати потврдити у литератури већ препознати проблем сиромашног лексичког фонда ученика.

2. КРАТАК ОСВРТ НА МЕСТО ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ У СРПСКИМ ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

Како бисмо могли говорити о месту лексикологије на тестовима са завршних испита из Српског језика и књижевности на крају основног образовања и васпитања, морамо најпре направити крађи осврт на положај ове лингвистичке дисциплине у образовном процесу, пре свега у основној школи, након чијег завршетка се и полаже предметни тест. Будући да је о статусу лексикологије у основној и средњој школи написана изузетно исцрпна и студиозна докторска дисертација (в. Илић, 2022), овде ћемо се само кратко, на основу резултата изнетих у њој, осврнути на најважније чињенице у вези са историјатом и савременим местом ове научне дисциплине у основним школама у Србији.

Наиме, у вези са историјатом лексикологије у наставним програмима за српски језик у основној школи, В. Илић закључује да „корени лексиколошких категорија у основношколском образовању потичу још од XIX века" и наводи да се „[г]одине **1884.** у програму за пети разред појављују 'синоними', а у шестом разреду указује се на секундарна (изведена) значења, 'у преносном смислу'", али да се сам термин *лексикологија* у програмима за основну школу, према њеном истраживању, појављује тек 2010. у наставном програму за 8. разред (Илић, 2022, стр. 186).[1] Када је реч о лексици и богаћењу речника, ауторка износи податак да се упућивање на лексику (с обзиром на сферу употребе и порекло) први пут бележи у наставном програму из 1930. године, и то у четвртом разреду ниже гимназије (данашњи осми разред), термин *богаћење речника* у програму из 1933, *лексичке вежбе* – 1977, а да се у програмима објављиваним од 2004. године лексика и лексичке вежбе јављају у сваком разреду основне школе (*idem*, стр. 187–188), што је за наше истраживање посебно важан податак јер желимо да испитамо колико су ученици на завршном тесту успешни у нечему што се, као што можемо видети, провлачи кроз читаво њихово школовање.

У актуелним, важећим програмима за основну школу, према речима В. Илић, током првог циклуса образовања (1–4. разреда), лексиколошке категорије су део *Језичке културе*, а ови су садржаји превасходно усмерени ка богаћењу лексичког фонда ученика, при чему се на *проширивању* лексичког фонда експлицитно инсистира у сваком разреду првог образовног циклуса, док се *продубљивање* изричито помиње само у програму за први разред (Илић, 2022, стр. 204). Од трећег разреда ученици се описно упознају са синонимима и антонимима, усвајају метафорична значења лексема, а од четвртог разреда се уводе и хомоними (такође без терминолошке ознаке) (*idem*, стр. 204). Што се другог циклуса основношколског образовања тиче (5–8. разреда), све лексиколошке теме и даље припадају подручју *Језичке културе* и оријентисане су пре свега ка лексици и богаћењу речника. Како В. Илић наводи, синоними и антоними се јављају већ у 5. разреду, трагови метафоре у 6. разреду, термин *лексикологија* такође у 6, док је 7. разред најсиромашнији јединицама из области лексикологије (*idem*, стр. 206).

Централно место током основношколског образовања и васпитања лексикологија има у завршном, осмом разреду. Према *Правилнику о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања*[2] из 2019. године, лексикологија је поново смештена у подручје Језичке културе, а за

[1] Када је реч о програмима за основну школу, антонимија се, према речима В. Илић, први пут појављује у наставном програму за 1952. годину, хомонимија – 1930, метонимија – 2010, док се синегдоха и даље не појављује у програмима за основну школу. Када је реч о метафори, иако трагови њеног јављања сежу у далеку 1884. годину, она се као механизам полисемије и терминолошки јавља тек 2010. године. Исте године терминолошки се први пут јавља и полисемија. С друге стране, хипонимија се и даље не јавља у основношколским програмима, док се паронимија само описно јавља у програму за 6. разред из 2008. године (детаљније в. у: Илић, 2022, стр. 186–187).

[2] https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/7f60db16-8760-4e25-bc8a-f69fe1fb2e2c?fromLink=true, приступљено 17. 5. 2025.

обраду су планиране следеће наставне јединице: једнозначност и вишезначност речи; лексичка метафора и лексичка метонимија као механизми остваривања вишезначности; синонимија, антонимија[3] и хомонимија; застареле речи; нове речи – неологизми; речник, лексикон, енциклопедија (*Правилник*, 2019, стр. 65). У оквиру одељка *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма* (*II Остваривање наставе и учења*) овог документа детаљније се спецификује да би ученике требало оспособити да разликују *реч* и *лексему*, указати им на разлику између поетске и лексичке (језичке) метафоре и метонимије и истаћи њихов значај за остваривање вишезначности (полисемије), упознати их са набројаним парадигматским лексичким односима, при чему се посебно истиче да лексемама не би требало приступати као моносемантичким, већ као вишезначним јединицама које могу бити у односу праве или неправе синонимије, односно антонимије. Додаје се и да би наставну јединицу везану за застареле речи и неологизме требало везати за наставу књижевности, као и да је веома значајно ученике обучити за коришћење речника и подстицати их да се у њима обавештавају о значењу и употреби појединих лексема (*Правилник*, 2019, стр. 69).

Најзад, у вези са наставом лексикологије у основној школи ваља истаћи и податак да се ова научна дисциплина као засебан предмет на студијама србистике, на којима се образују будући наставници српског језика од којих многи раде и у основним школама, осамосталила прилично касно. Иако је Лексикологија као универзитетски предмет заснована на Филолошком факултету Универзитета у Београду захваљујући проф. др Даринки Гортан Премк, која је 1981. године из Института за српски језик САНУ прешла на Катедру за српски језик са јужнословенским језицима, овај предмет је дуго био колоквијум за полагање Морфологије и у раној фази није се ни оцењивао. Тек је реформа из 2006. године донела осамостаљивање Лексикологије као универзитетског курса (в. Драгићевић, 2017, стр. 265; Николић, 2025, стр. 284).[4] Можемо стога претпоставити да оваква судбина лексикологије на факултетима који образују наставнички кадар није без последица по њен третман и у школском систему.

На основу свега до сада реченог, можемо закључити да се наставне јединице из области лексикологије, било да је реч о лексичкосемантичким категоријама било о лексици и речничком богаћењу, провлаче кроз све разреде основне школе, почевши од првог разреда (с тим да се, очекивано, не јављају све области у сваком разреду и да лексика и богаћење речника доминирају), најчешће у виду захтева за различитим лексичким и семантичким вежбама. Поред тога, настава лексикологије нераскидиво је повезана са наставом граматике и књижевности, па би се – на основу константне изложености ученика лексиколошким темама

[3] О синонимији и антонимији у настави Српског језика и књижевности на основу теренског истраживања писали смо у Николић, 2015.

[4] О месту лексикологије у другим универзитетским центрима у Србији, Црној Гори и Републици Српској в. у: Николић, 2025, стр. 283–300.

током целокупног основног школовања – очекивали добри резултати на питањима са завршног испита из ове области.

3. ИСТРАЖИВАЧКИ КОРПУС

За потребе овог истраживања ексцерпирана су питања из области лексикологије са 14 завршних тестова из Српског језика и књижевности (од шк. 2010/2011. до шк. 2023/2024), доступних на сајту Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања.[5] Ексцерпцијом 14 предметних тестова дошли смо до 17 питања која директно припадају области лексикологије, мада је и за решавање читавог теста из матерњег језика и књижевности, али и тестова из математике и изборних предмета, неопходно добро познавање ове лингвистичке дисциплине. О томе, рецимо, сведоче аутори књиге *Teaching Word Meanings*, који већ у самом уводу истичу да је учење нових речи фундаментално важно за генерални успех у школи и да је поседовање широког вокабулара моћно оружје за остваривање бројних академских и животних циљева, као и да је један од најважнијих задатака сваког наставника да ради на богаћењу речника својих ученика (Stahl & Nagy, 2006, p. vii). Аутори додају и да рад на богаћењу ученичког вокабулара не подразумева само упознавање са новим речима већ развијање интересовања за речи генерално (*idem*: viii), а читаво друго поглавље првог дела књиге посвећено је сложеној вези између вокабулара и разумевања прочитаног (*Vocabulary Knowledge, Reading Comprehension, and Readability*).[6] О јачини ове везе сведоче и друге студије. Како Н. Стрижак на основу литературе преноси, истраживања су показала да је основни фактор неуспеха деце у школама неадекватно знање лексике. Такође, бројне студије су доказале и да је познавање речи јак предиктор укупног академског успеха, да има кључну улогу у когнитивном развоју ученика и да већи вокабулар доприноси бржем усвајању нових речи (в. Stržak, 2019, str. 19–20 и литературу тамо цитирану). Да вокабулар има круцијалну улогу у усвајању језика и разумевању прочитаног, доказале су и бројне емпиријске студије у којима је посебним тестовима испитивана ова веза (нпр. Moghadam et al., 2012; Quian, 2012; Kameli & Baki, 2013). Међутим, како веза између богатог речника и разумевања прочитаног надилази оквире овог истраживања и овог чланка, из завршних тестова су ексцерпирана искључиво она питања која директно припадају лексикологији као научној дисциплини.[7]

---

[5] https://ceo.edu.rs/завршни-испит-у-основном-образовању/тестови-са-претходних-завршних-исп/, приступљено 20. 3. 2025.

[6] О важности наставе лексикологије за развијање металингвистичких, когнитивних, комуникативних (читалачких и лингвистичких) и културолошких компетенција в. Илић, 2022, стр. 65–106.

[7] Према *Спецификацији теста знања из Српског језика и књижевности* лексиколошка питања припадају стандардима из области *Граматика, лексика, народни и књижевни језик*. Спецификација се налази поред сваког појединачног теста, на адреси: https://ceo.edu.rs/

4. АНАЛИЗА МЕСТА ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ НА ЗАВРШНИМ ТЕСТОВИМА ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ ОД ШК. 2010/2011. ДО ШК. 2023/2024.

У овом делу чланка даћемо одговоре на питања постављена у оквиру циљева 1–4, док ћемо ученичка постигнућа из области лексикологије представити у наредном сегменту рада.

4.1. *Заступљеност лексиколошких области на завршним тестовима из Српског језика и књижевности.* Када је реч о заступљености лексикологије на завршним тестовима из Српског језика и књижевности од шк. 2010/2011. до шк. 2023/2024, већ је наведено да се на њима налази укупно 17 питања[8] из ове области. Гледано по годинама, на сваком тесту у наведеном временском периоду, с изузетком шк. 2012/2013, јавља се барем по једно питање из области лексикологије. У највећем броју случајева (2010/2011, 2011/2012, 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022, 2023/2024) јавља се само по једно питање из ове предметне области, и то оно које се тиче лексике, односно значења речи. По два питања јављају се на тестовима из 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016. и 2022/2023. Поред стандардног, односно на свим тестовима присутног питања у вези са значењем речи, јављају се још и питања везана за фразеологију (2013/2014), синонимију (2014/2015), употребу речника у вези са полисемијом (2015/2016) и антонимију (2022/2023). Табеларно приказано, заступљеност лексикологије на тестовима изгледа овако:

2010/2011.	**2011/2012.**	**2012/2013.**	**2013/2014.**	**2014/2015.**	**2015/2016.**	**2016/2017.**
1	1	0	2	2	2	1
ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ	/	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ; ФРАЗЕОЛОГИЈА	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ; СИНОНИМИЈА	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ; УПОТРЕБА РЕЧНИКА	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ
2017/2018.	**2018/2019.**	**2019/2020.**	**2020/2021.**	**2021/2022.**	**2022/2023.**	**2023/2024.**
1	1	1	1	1	2	1
ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ; АНТОНИМИЈА	ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ

Табела 1: *Заступљеност питања из области лексикологије по годинама и областима*

завршни-испит-у-основном-образовању/тестови-са-претходних-завршних-исп/, приступљено 20. 3. 2025. Уз тестове и спецификације даје се и *Упутство за оцењивање.*

[8] У истраживачки корпус укључено је и једно питање из фразеологије, иако се, наравно, залажемо за третирање фразеологије као самосталне научне дисциплине. Ипак, фразеолошке теме се у плановима и програмима, али у уџбеничкој литератури, неретко подводе под област лексикологије, а исти је случај и са стручном лингвистичком литературом, где се у лексикологију у ширем смислу укључује и фразеологија (в. нпр. Šipka, [2]2006, str. 133–137; Драгићевић, 2007, стр. 18).

На основу до сада реченог, можемо закључити да се заступљеност лексикологије у испитиваном периоду није битније мењала, као и да на тестовима убедљиво доминирају питања везана за лексику, односно значење речи,[9] док се лексичкосемантичке категорије, попут синонимије и антонимије, спорадично и ретко јављају, при чему неких наставних јединица из области лексикологије предвиђених програмом уопште нема (нпр. механизми полисемије, хомонимија).

Што се тиче заступљености лексикологије у односу на друге језичке области, у овом тренутку истраживања не можемо изнети такав податак јер нисмо испитивали заступљеност, рецимо, фонетике, морфологије, синтаксе и сл. Можемо само истаћи да није реално очекивати да ће број питања из области лексикологије расти у ближој будућности јер се из читаве области *Граматика, лексика, народни и књижевни језик* даје 8 или 9 питања, па није ни могуће очекивати да ће се смањивати број питања из других језичких области како би се повећавао број питања из лексикологије.

4.2. *Типови задатака, нивои постигнућа и стандарди.* Сва питања припадају задацима вишеструког избора, што значи да се ученицима дају понуђени одговори (обично 4 или 5, ређе 6) и од њих се тражи да заокруже слово/слова или обоје кружић(е) испред тачног одговора или тачних одговора. Дакле, сва питања из области лексикологије припадају задацима затвореног типа. Донекле се разликују формулације питања из области фразеологије, у којем се од ученика тражи да поред сваке реченице упишу слово које стоји испред одговарајућег објашњења израза који је у тој реченици употребљен, при чему је једно објашњење вишак, као и оног у вези са употребом речника, где се ученицима најпре даје одломак из приповетке *Чиновникова смрт* А. П. Чехова, а затим и део речничког чланка одреднице *молити* из *Речника српскога језика* и тражи да одреде под којим се бројем у одредници из *Речника српскога језика* налази значење подвученог глагола *молити*. У осталим задацима се обично даје реченица или одломак текста у коме је подвучена реч чије се значење испитује.

Када је реч о нивоима постигнућа,[10] највећи број питања односи се на

[9] Питања у којима се од ученика тражи да препознају значења појединих лексема у директној су, природно, вези и са самом полисемијом и синонимијом, јер се оваквим питањима проверава познавање одређеног значења лексеме у контексту, а као понуђени одговори наводе се њени синоними у датом значењу.

[10] Према *Образовним стандардима за крај обавезног образовања за наставни предмет Српски језик*, нивои постигнућа конципирани су на следећи начин:
„**Основни ниво постигнућа.** Чине га знања, вештине и способности којима је овладало 80% ученика (+/-20%). То су базична знања из области, темељи на којима се граде друга знања из области, као и базични принципи преносиви на широк круг ситуација. Најчешће су на основни ниво смештена елементарна знања, али понекад су ту и сложена, теже савладива знања (ако су значајна за област). Било би веома погрешно на овај ниво сместити само чињенична знања. Важно је да се већ на основном нивоу нађу и нека важна концептуална, процедурална и кондиционална знања. Најкраће речено, овде је смештено оно што би требало да зна сваки

средњи ниво (11), док су питања са основног или напредног нивоа знатно ређа (по 3 са оба нивоа).

Податке везане за конкретне стандарде[11] који се овим задацима проверавају представићемо табеларно како би били прегледнији:

Стандард	Опис стандарда	Број задатака који испитују дати стандард
СЈ.2.3.10.	*Зна значења речи и фразеолошизама који се јављају у школским текстовима (у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.), као и литерарним и медијским текстовима намењеним младима, и правилно их употребљава.*	8
СЈ.2.3.11.	*Одређује значења непознатих реч и израза на основу њихової састава и/или контекста у коме су употребљени (сложенији примери).*	3

ученик када изађе из основне школе (другачије речено, оно без чега ученик не би требало да добије сведочанство о завршеној основној школи).

Средњи ниво. Чине га знања којима је овладало 50% ученика (+/-20%), односно, то су знања којима су овладали сви просечно успешни ученици. Највећи број наших задатака ситуиран је управо на овом нивоу – за њега је било најлакше смислити задатке и при њиховом формулисању се најмање грешило у проценама колико ће их ученика успешно решити. С друге стране, овај ниво је најтеже концепцијски одредити управо због велике разнородности постигнућа која су на њега смештена. Дакле, средњи ниво дефинисан је пре свега статистички, према просечном постигнућу ученика.

Напредни ниво постигнућа. Чине га знања којима је овладало 20% ученика (+/-10%). Ту су смештена знања која су важна за наставак академског образовања (пре свега у гимназијама и другим школама општеобразовног типа). По правилу су то сложенија знања која подразумевају ангажовање виших сазнајних способности ученика (анализа, синтеза, вредновање, процењивање, решавање проблема и сл.). Ипак, на овом нивоу могу се наћи и једноставнија знања која су показатељ дубљег познавања неке области, као што су познавање специфичне стручне терминологије и сл., односно знања претежно академског типа. Најкраће речено, овде је смештено оно што би требало да знају најобавештенији и најуспешнији ученици" (*Образовни стандарди* 2010: 9–10).

[11] „Образовни стандарди за Српски језик су искази о основним знањима и умећима из области Српског језика, која ученици треба да стекну до краја основног школовања. У листу стандарда улазе генеративна и трансферна знања из ове области. У Српском језику то су она знања и умећа која су важна за разумевање саме области и која су од значаја за даље школовање, за формирање културног идентитета, као и за сналажење у различитим животним ситуацијама. За разлику од образовних циљева, који на уопштен начин исказују оно што образовни систем жели да постигне школовањем, стандарди су искази о конкретним постигнућима ученика, о томе шта ученик *уме да уради* после завршене основне школе. Степен остварености стандарда је мерљив, а резултати се могу пратити током више година" (*Образовни стандарди*, 2010, стр. 7). Описи стандарда дати у табели преузети су из исте публикације.

СЈ.3.3.8.	*Зна значења речи и фразеолошизама у научнопопуларним текстовима, намењеним младима, и правилно их употребљава.*	2
СЈ.1.3.12.	*Познаје основне лексичке појаве: једнозначност и вишезначност речи; основне лексичке односе: синонимију, антонимију, хомонимију; метафору као лексички механизам.*	2
СЈ.1.3.16.	*Служи се речницима, приручницима и енциклопедијама.*	1
СЈ.3.3.7.	*Уме да одреди значења непознатих речи и израза на основу њихове састава, контекста у коме су употребљени, или на основу њиховог порекла.*	1

Табела 2: *Стандардни везани за област лексикологије*

Као што се из приложене табеле може видети, у задацима из области лексикологије најчешће се испитују значења речи која се јављају у школским текстовима и литерарним и медијским текстовима намењеним младима, што би требало, дакле, да подразумева речи које су ученицима већ познате и са којима су се сретали током школовања. Нешто ређе се испитује значење непознатих речи и израза, а најређе познавање лексичких појава као што су једнозначност и вишезначност речи, и лексички односи попут синонимије и антонимије (в. стандард 1.3.12). Од укупно 10 стандарда везаних за подобласт *Лексика* у области *Граматика, лексика, народни и књижевни језик* до сада су се јављала питања везана за описаних 6 стандарда. Никада се нису до сада постављала питања која би испитивала оствареност стандарда СЈ.1.3.13. – *препознаје различита значења вишезначних речи које се употребљавају у контексту свакодневне комуникације (у кући, школи и сл.)*; СЈ.1.3.14. – *зна значења речи и фразеолошизама који се употребљавају у контексту свакодневне комуникације (у кући, школи и сл.), као и оних који се често јављају у школским текстовима (у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.)*; СЈ.1.3.15. – *одређује значења непознатих речи и израза на основу њихове састава и/или контекста у коме су употребљени (једноставни случајеви)*; СЈ.2.3.9. – *познаје метонимију* као лексички механизам*.

5. УЧЕНИЧКА ПОСТИГНУЋА НА ЗАДАЦИМА ИЗ ОБЛАСТИ ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ

Најважнији део овог истраживања представља заправо увид у резултате које су ученици осмог разреда остварили током анализираних 14 година када су посреди лексиколошка питања. Квантитативне податке који ће у наставку чланка бити представљени добили смо од Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, због чега најсрдачније захваљујемо доскорашњем директору овог завода проф. др Браниславу Ранђеловићу и помоћнику директора и руководиоцу Центра за испите Кати Симић-Мишић. Поново, ради прегледности и уштеде простора, подаци ће најпре бити приказани у табели, а потом анализирани:

Шк. година	Задатак	Постигнуће у процентима
2010/2011.	СЈ.2.2.10. Значење речи: *подозриво*[12]	1 бод: **82** 0 бодова: **18**
2011/2012.	СЈ.2.3.10. Значење речи: *мистичан*	1 бод: **72** 0 бодова: **28**
2013/2014.	СЈ.2.3.11. Значење речи: *конфронтирање*	1 бод: **69** 0 бодова: **31**
	СЈ.3.3.8. Значење израза у реченицама: *Дошло је до тешких речи, Повукли су реч*, *Погазили су реч* и *Дали су реч*.	1 бод: **86** 0,5 бодова: **4** 0 бодова: **10**
2014/2015.	СЈ.1.3.12. Синонимија: *одлучно*	1 бод: **49** 0 бодова: **51**
	СЈ.2.3.11. Значење речи: *носталгија*	1 бод**: 79** 0 бодова: **21**
2015/2016.	СЈ.1.3.16. Употреба речника: секундарно значење глагола *молити* у РСЈ	1 бод: **85** 0 бодова**: 15**
	СЈ.3.3.8. Значење речи: *привилегован*	1 бод**: 69** 0 бодова: **31**
2016/2017.	СЈ.3.3.7. Значење речи: *овештали*	1 бод: **57** 0,5 бодова**: 29** 0 бодова: **14**
2017/2018.	СЈ.2.3.10. Значење речи: *компромитовати се*	1 бод: **14** 0 бодова: **86**
2018/2019.	СЈ.2.3.10. Значење речи: *спокојно*	1 бод**: 85** 0 бодова: **15**
2019/2020.	СЈ.2.3.10. Значење речи: *крепка*	1 бод: **32** 0 бодова: **68**
2020/2021.	СЈ.2.3.10. Значење речи: *излишно*	1 бод: **50** 0 бодова: **50**
2021/2022.	СЈ.2.3.10. Значење речи: *усплахирено*	1 бод: **69** 0 бодова: **31**
2022/2023.	СЈ.1.3.12. Антонимија: *млада – стара*	1 бод: **55** 0 бодова: **45**
	СЈ.2.3.10. Значење речи: *горд*	1 бод: **40** 0 бодова: **60**
2023/2024.	СЈ.2.3.10. Значење речи: *ревносно*	1 бод: **38** 0 бодова: **62**

Табела 3: *Задаци и постигнућа по годинама*[13]

[12] Речи наводимо у оном облику у којем су дате у инструкцији задатка.

[13] У овој табели представљене су само лексеме које се у задацима јављају, док су у Прилогу на крају чланка дати читави задаци са тестова.

Као што се из табеле може закључити, ученици су задатке из области лексикологије урадили половично. Код пет питања ни половина тестираних ђака није успела да у потпуности тачно уради задатак и добије бод, један задатак је успешно решила тачно половина ђака, док је на једанаест питања преко 50% ученика тачно одговорило, али је и даље то далеко од задовољавајућег знања. Пет најлошијих резултата забележено је код задатака који се тичу значења речи *компромитовати се* (проценат тачних одговора: 14%), *крепка* (32%), *ревносно* (38%), *їорд* (40%) и синонимије лексеме *одлучно* (49%), док су најбоље урађени задаци везани за значење фразеологизама (86%), употребу речника (85%) и значења речи *спокојно* (85%), *подозриво* (82%) и *носталџија* (79%). Оно што забрињава јесте чињеница да су од пет најлошије решених задатака три са тестова које су ученици полагали у последњих пет година (*крепка* – тест из 2020, *їорд* – 2023. и *ревносно* – 2024), што би могло сведочити о томе да наши ђаци имају све сиромашнији лексички фонд, као и да проблем вероватно није само ширина него и дубина лексичког фонда, што би будућа истраживања требало да испитају.[14]

Међутим, ако задатке погледамо из угла нивоа постигнућа (*основни* – 80% (+/-20%), *средњи* – 50% (+/-20%) и *напредни* – 20% (+/-10%)), видећемо да само 6 задатака није у референтним предвиђеним оквирима: 2014/2015. – синоними лексеме *одлучно* (49%), основни ниво; 2017/2018. – *компромитовати се* (14%), средњи ниво; 2019/2020. – значење речи *крепка* (32%), средњи ниво; 2022/2023. – антоним лексеме *млада* (55%), основни ниво; 2022/2023. – значење речи *їорд* (40%), средњи ниво; 2023/2024. – значење речи *ревносно* (38%), средњи ниво. Иако чињеница да се резултати 11 од 17 задатака налазе у оквирима предвиђеним за одређени ниво постигнућа или изнад њега делује охрабрујуће, поново забрињава податак да су четири исподпросечна резултата (од шест) забележена у рецентнијим годинама (2020, 2023 (x2), 2024), што поново наводи на закључак да је вокабулар ученика основних школа у Србији све сиромашнији.

6. ДИСКУСИЈА

На проблем све скромнијег ученичког лексичког фонда годинама уназад скрећу пажњу бројни лингвисти. Р. Драгићевић, рецимо, наводи да деца исказују запањујуће несналажење у учењу свих предмета, изазвано ниским

[14] Под ширином лексичког фонда подразумева се број речи чије значење особа познаје бар површно, док се дубина односи на то колико добро особа познаје значење речи, као и њихову употребу и односе са другим речима (в. Qian, 2002, pp. 515–516; Laufer et al., 2004, pp. 202–226; Moghadam et al., 2012, pp. 557–559). Важно је додати још и то да су знатно бројније студије у којима се испитује и мери ширина вокабулара него што је то случај са онима оријентисаним ка истраживању његове дубине, иако су обе ове димензије подједнако важне за разумевање прочитаног текста и функционишу интерактивно и међузависно (Qian, 2002, pp. 517–518).

степеном језичке културе, а пре свега сиромашним лексичким фондом (2012, стр. 67) и додаје да чак и када се на часовима пажња посвећује речима и њиховим значењима, то се обично чини онда када се обрађује текст који обилује архаизмима и дијалектизмима, при чему се занемарује чињеница да су ђацима непознате и речи из свакодневног, разговорног језика (*idem*, стр. 69–70). На исти проблем указује и једно новије истраживање, спроведено у склопу прикупљања грађе за *Школски речник заборављених речи српскоī језика*. Наиме, како би се проверило да ли су лексеме за дати речник ваљано одабране, спроведено је истраживање којим је проверавано колико ученици шестог и седмог разреда познају значење 40 изабраних лексема. Резултати овог истраживања још једном показују колико је вокабулар наших основаца скроман, али и колико је некада тешко предвидети шта је за њих непозната реч. Овде ћемо навести само лексеме код којих је најмањи број ученика тачно одговорио – *заједљиво* (4,06%), *варљив* (5,13%), *неимар* (8,55%), *студен* (11,11%), *винути се* (12,18%), *меланхолија* (18,16%), *јаростан* (19,66%), *јамачан* (21,58%), *бедро* (22,01%), *шипарица* (23,29%), *недра* (25, 64%), *стреха* (26,92%), *плећа* (27,35%), *осоран* (27,78%), *спокојан* (28,42%), *настојати* (29,06%), *трупī* (30,56%), *суморан* (30,77%) итд. (Марковић & Томаш, 2024, стр. 110).

Да наши ђаци заиста имају проблема са сиромашним вокабуларом и, последично, разумевањем прочитаног, показују и најновији резултати међународног ПИСА тестирања. Укратко, у периоду од 8. марта до 15. априла 2022. у Србији је спроведен нови циклус ПИСА тестирања. У испитивању је учествовало 6.413 ученика из 183 школе (Чапрић & Виденовић, 2024, стр. 17). Када је реч о постигнућима из области читалачке писмености, подаци из *Извештаја за Републику Србију* показују да су компетенције српских петнаестогодишњака за 36 поена испод ОЕЦД просека на скали читалачке писменост (ОЕЦД – 476 : Србија – 440) (*idem*, стр. 18). Даље, у *Извештају* се наводи да је у Србији из читања само 2% ученика постигло резултат на нивоу 5 и 6 (највиши нивои), док је ОЕЦД просек 7%; ниво 2 (основни ниво) читалачке писмености достигло је 30% ученика у Србији, а нивое 3 и 4 – 32% испитаника (ОЕЦД просек: ниво 2 – 24%, нивои 3 и 4 – 42%). Испод нивоа 2, односно основног нивоа читалачке писмености остало је огромних 36% ученика из Србије, што даље значи да је сваки пети петнаестогодишњак функционално неписмен (*idem*, стр. 21–22). Ова забрињавајућа статистика свакако је повод за размишљање и осмишљавање стратегија којима бисмо нашим ученицима помогли да идентификоване проблеме успешно превазиђу, у чему настава лексикологије свакако има једну од централних улога.

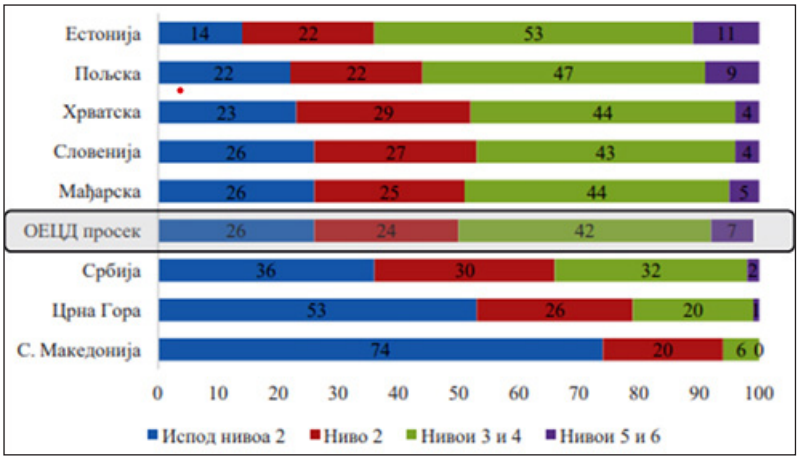

Графикон 1: *Проценат ученика приказан према нивоима постигнућа из читања* (преузет из Чапрић & Виденовић, 2024, стр. 22)

7. ЗАКЉУЧЦИ

Будући да је тема места лексикологије на завршним тестовима из предмета Српски језик и књижевност на крају основног образовања и васпитања веома широка и може бити сагледана из различитих углова, у овом истраживању смо, за почетак, спровели квантитативну анализу заступљености лексиколошких питања на предметним тестовима у периоду од 14 година (од шк. 2010/11. до 2023/2024) и представили, захваљујући подацима Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, ученичка постигнућа на ексцерпираним питањима. Анализа тестова је показала да се на свим тестовима, с изузетком шк. 2012/2013, јављало барем по једно питање из области лексикологије. Углавном је лексикологија заступљена са по једним питањем, а само су се на 4 теста јавила по два задатка из ове области. Имајући у виду укупан број питања на тесту и области које морају бити покривене, тешко је очекивати да ће се заступљеност лексикологије битно мењати. Када је реч о нивоима постигнућа, највећи број питања односи се на средњи ниво (11), док су питања са основног или напредног нивоа знатно ређа (по 3 са оба нивоа). Што се конкретних стандарда тиче, задаци су најчешће везани за стандарде СЈ.2.3.10. и СЈ.2.3.11. Поред тога, закључак је и да на тестовима убедљиво доминирају питања везана за вокабулар, односно значење речи, док се лексичкосемантичке категорије, попут синонимије и антонимије, јављају врло ретко, при чему неких наставних јединица из области лексикологије предвиђених програмом уопште нема ни на једном анализираном тесту (нпр. механизми полисемије, хомонимија). Даље, сви забележени задаци припадају типу питања са вишеструким избором.

Најзад, када је реч о ученичким постигнућима, резултати нису у потпуности задовољавајући. Пет најлошијих резултата забележено је код задатака који се тичу значења речи *компромитовати се* (14%), *крепак* (32%), *ревносно* (38%), *ћорд* (40%) и синонимије лексеме *одлучно* (49%), док су најбоље урађени задаци везани за значење фразеологизама (86%), употребу речника (85%) и значења речи *спокојно* (85%), *подозриво* (82%) и *носталџија* (79%). Оно што забрињава јесте чињеница да су од пет најлошије решених задатака три са тестова које су ученици полагали у последњих пет година (*крепак* – тест из 2020, *ћорд* – 2023. и *ревносно* – 2024).

Као што смо већ навели, ово је само почетак истраживања места лексикологије на завршним тестовима из Српског језика и књижевности. У наставку ћемо се бавити дубљом анализом самих задатака, односно адекватношћу формулација инструкција, текстова и примера у којима се испитиване лексеме дају, као и понуђених одговора. На пример, чини нам се да текст у коме се јавља лексема *компромитовати се*, који је тачно урадило свега 14% ученика, није сасвим адекватан јер се у њему чиновник компромитовао збирком песама, што није типично семантичко окружење за овај глагол (в. Прилог). Већина ученика вероватно није мислила да се неко може обрукати збирком песама, због чега сматрамо да је требало изабрати типичнији контекст. Такође, у наставку истраживања ближе ћемо осветлити конкретне лексеме чије се значење или релације на тестовима испитују – којим врстама речи припадају, да ли се чешће дају домаће лексеме или позајмљенице, да ли се обично ради о њиховим примарним или секундарним семантичким реализацијама, којој сфери употребе припадају и сл. Најзад, сви подаци добијени током овог и будућих истраживања требало би да воде ка добро осмишљеној и развијеној стратегији за превазилажење детектованих проблема и унапређењу наставе лексикологије и богаћењу ученичког вокабулара, а самим тим и бољим резултатима на свим врстама тестирања.

Цитирана литература:

Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Завод за уџбенике.

Драгићевић, Р. (2012). *Лексикологија и граматика у школи*. Учитељски факултет.

Драгићевић, Р. (2017). Српска лексикологија данас: садашње стање и перспективе. *Јужнословенски филолог*, *LXXIII*/3–4, 259–390.

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања. (2010). *Образовни стандарди за крај обавезног образовања за наставни предмет Српски језик*. https://ceo.edu.rs/images/stories/obrazovni_standardi/kraj_obaveznog_obrazovanja/Srpski%20jezik.pdf

Илић, В. (2022). *Теорија и пракса наставе лексикологије српског језика (у основној и средњој школи)* [Необјављена докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду 9. јуна 2022]. Филолошки факултет Универзитета у Београду.

Марковић, Г., & Томаш, Д. (2024). Путевима резултата упитника о заборављеним речима до школског речника. У: С. Марјановић (ур.), *Лексикографски сусрети 1 – Модерни речници у функцији просечног корисника: стари проблеми, савремени правци и нови изазови* (стр. 103–115). Филолошки факултет Универзитета у Београду.
https://doi.org/10.18485/lexicog_meet.2024.1.ch8

Николић, В. (2015). Синонимија и антонимија у настави српског језика и књижевности. *Књижевност и језик*, *LXII*/3–4, 343–361.

Николић, В. (2025). Статус лексикологије српског језика на универзитетима у Србији, Републици Српској и Црној Гори. У: В. Брборић (ур.), *Универзитетски планови и програми србистике. Зборник радова са V интеркатедарске србистичке конференције* (стр. 283–300). Завод за унапређивање образовања и васпитања.

Правилник о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања. (15. август 2019). *Службени гласник Републике Србије. Просветни гласник*, *LXVIII*/11, 61–190.
https://pravno-informacioni-sistem.rs/slglrsViewPdf/7f60db16-8760-4e25-bc8a-f69fe1fb2e2c?fromLink=true

Чапрић, Г., & Виденовић, М. (2024). *Писа 2022 – Извештај за Републику Србију*. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.
https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/2024/04/20240401-PISA-2022-Izvestaj.pdf

***

Kameli, S., & Baki, R. B. (2013). The impact of vocabulary knowledge level on EFL reading comprehension. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, *2*(1), 85–89.
http://dx.doi.org/10.7575/ijalel.v.2n.1p.85

Laufer, B., Elder, C., Hill, K., & Congdon, P. (2004). Size and strength: do we need both to measure vocabulary knowledge? *Language Testing*, *21*(2), 202–226.
https://doi.org/10.1191/0265532204lt277oa

Moghadam, S. H., Zainal, Z., & Ghaderpour, M. (2012). A Review on the Important Role of Vocabulary Knowledge in Reading Comprehension Performance. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, *66*, 555–563.
https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812052858

Stahl, S. A., & Nagy, W. E. (2006). *Teaching word meanings*. Lawrence Erlbaum Associates.

Strižak, N. (2019). O dimenzijama leksičkog znanja, načinima njegovog sticanja i procene. *Примењена лингвистика*, *20*, 19–30. https://doi.org/10.18485/primling.2019.20.2

Šipka, D. (2006). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina* (2. izd.). Matica srpska.

Quian, D. (2022). Investigating the relationship between vocabulary knowledge and academic reading performance: An assessment perspective. *Language Learning*, *52*(3), 513–536. https://doi.org/10.1111/1467-9922.00193

ИЗВОР

Завршни испит у основном образовању: https://ceo.edu.rs/завршни-испит-у-основном-образовању/тестови-са-претходних-завршних-исп/.

ПРИЛОГ

Шк. година	Задатак	Постигнуће
2010/2011.	СЈ.2.2.10. Прочитај текст. Обрати пажњу на **значење** подвучене **речи** у њему. – Ах, којешта… Ја сам већ заборавио, а ви све о томе! – рече генерал, а доња му усна задрхта од нестрпљења. „Заборавио, а у очима му пизма“, помисли Червјаков и подозриво погледа на генерала. (А. П. Чехов, *Чиновникова смрт*) Заокружи слово испред тачног одговора. Реч **подозриво** у тексту значи: а) сумњичаво; б) радознало; в) подругљиво; г) иронично. **Решење:** а) сумњичаво	Проценат ученика који су добили 1 бод: **82** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **18**
2011/2012.	СЈ.2.3.10. Одреди **значење речи** која је подвучена у следећој реченици: У сећању је мој завичај с крошњама шума добио мистичан изглед, издвојивши се од свега другог. Заокружи слово испред тачног одговора. Реч **мистичан** значи: а) незабораван; б) тајанствен; в) привлачан; г) суморан. **Решење:** б) тајанствен	Проценат ученика који су добили 1 бод: **72** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **28**
2013/2014.	СЈ.2.3.11. Прочитај почетак студије *За и против Вука* Меше Селимовића. Одреди **значење** подвучене **речи**. Од првих дана Вукове борбе за реформу језика и правописа па све до нашег времена, научници, писци, културни радници и политичари упорно се опредељују и изјашњавају за Вука и његова схватања о језику и правопису, или устају против њих. То конфронтирање, које не престаје више од сто година, означава стално живи интерес за питања језика и културе, а истовремено открива веома различита, често и сасвим супротна становишта. Разлози прихватања или одбијања вуковског, народског, у основи сељачког језика различити су у разним временским раздобљима... Заокружи слово испред тачног одговора. Реч **конфронтирање** означава: а) побуну; б) упоређивање; в) сукобљавање; г) препознавање. **Решење:** в) сукобљавање	Проценат ученика који су добили 1 бод: **69** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **31**

	СЈ.3.3.8. Поред сваке реченице упиши слово које стоји испред одговарајућег **објашњења израза** који је у тој реченици употребљен. Једно објашњење је вишак. 1. Дошло је до тешких речи. ___ а) Обећали су. 2. Повукли су реч. ___ б) Нису испунили обећање. 3. Погазили су реч. ___ в) Нису се разумели. 4. Дали су реч. ___ г) Предомислили су се. д) Извређали су се. **Решење:** 1. д) 2. г) 3. б) 4. а) 2.	Проценат ученика који су добили 1 бод: **86** Проценат ученика који су добили 0,5 бодова: **4** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **10**
2014/2015.	СЈ.1.3.12. Заокружи **слова** испред два **синонима** подвучене речи у реченици. Полако али одлучно стиже се до сваког циља. а) разумно б) забринуто в) храбро г) колебљиво д) смело **Решење:** в) храбро д) смело	Проценат ученика који су добили 1 бод: **49** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **51**
	СЈ.2.3.11. Прочитај одломак из приче *Дечак и пас* Данила Киша, па одреди **значење** подвучене **речи**. Драги господине Берки, Ово Вам писмо пишем издалека и хоћу да Вас поздравим и питам за здравље. Полако се привикавам на нове другове у школи, али ми се сви ругају због мог изговора. Још увек сањам ноћу да сам тамо код вас, па ме мама будила баш синоћ, јер сам плакао у сну. Мама каже да је то носталгија и да ће све брзо проћи. Заокружи слово испред тачног одговора. Реч **носталгија** означава: а) страх од самоће; б) жељу за сном; в) трагање за срећом; г) чежњу за завичајем; д) осећање стида. **Решење:** г) чежњу за завичајем	Проценат ученика који су добили 1 бод**: 79** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **21**
2015/2016.	СЈ.1.3.16. Прво прочитај одломак из приповетке *Чиновникова смрт* Антона Павловича Чехова, па затим други текст из *Речника српскоја језика*. Под којим се бројем у одредници из *Речника српскоја језика* налази **значење** подвученог **глагола** *молити*? I За време паузе, пришао је Брижалову, обигравао је око њега и кад је савладао страх, промуцао је: − Ја сам Вас попрскао, Ваше	Проценат ученика који су добили 1 бод: **85** Проценат ученика који су добили 0 бодова**: 15**

	превасходство... Опростите... јер сам... нехотице... − Маните, молим Вас... Ја сам већ заборавио, а Ви исту песму! II **мо̀лити, мо̀лӣм** несвр. **1.** (некога) **а.** на леп начин, лепим, бираним речима обраћати се некоме тражећи да нешто учини, предузме; **б.** упућивати захтев, молбу некој установи, надлежном органу, појединцу и др. тражећи остварење неког права, добијање неког документа, потврде, решења и сл.; **в.** обраћати се некоме с позивом, са жељом да дође; **2.** религијски **а.** *в. молӣти се*; б. изговарати текст, речи неке молитве; **3.** (у 1. л. јд.) **а.** учтиво захтевати (нешто), позивати, предлагати да се нешто учини. – *Тишину, молим!* **б.** у учтивом обраћању, ословљавању*: молим Вас*; **в.** са упитном интонацијом, када се показује да се саговорникове речи нису добро чуле или разумеле и да се тражи, односно очекује, њихово понављање, објашњавање или допуна. – *Молим, шта сте хтели?* Заокружи слово испред тачног одговора. а) 1. в. б) 2. б. в) 3. б. г) 3. в. **Решење:** в) 3. б.	
	СЈ.3.3.8. Прочитај текст из интервјуа с књижевником Владимиром Пиштало̄м и одреди **значење** подвучене **речи**. Мени је приче жао зато што је то одличан књижевни жанр који је занемарен. Свако ко пише и романе и приче зна да је теже написати добру причу јер је захтевнија. Не видим разлога да роман зато буде привилегован, нити за мене постоји разлика између романа и приче. Заокружи слово испред значења речи **привилегован**. а) осуђен б) прихваћен в) повлашћен г) одбачен **Решење:** в) повлашћен	Проценат ученика који су добили 1 бод**: 69** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **31**
2016/2017.	СЈ.3.3.7. Прочитај одломак из приче *Јабука на друму* Вељка Петровића. Обрати пажњу на **значење** подвучене **речи**. Већ у рано пролеће почну несташни излетници, пролазници, да поскакују и кидају гранчице јабуке, посуте оним топлим инећем зеленкастобелога цвета. А већ при повратку – испустиће их расејано негде у прашину, или ће, ипак, покушати да њима, бар за дан-два, освеже свој овештали намештај у стану. Којим речима истог или сличног значења можемо заменити реч **овештали** у наведеном тексту? Заокружи **слова** испред тачних одговора. а) раскошни	Проценат ученика који су добили 1 бод: **57** Проценат ученика који су добили 0,5 бодова**: 29** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **14**

	б) обновљени в) остарели г) похабани д) модерни **Решење:** в) остарели г) похабани	
2017/2018.	СЈ.2.3.10. Чиновник у државном надлештву у последње време се компромитовао некаквом збирком својих песама. Заокружи слово испред одговарајућег значења. Глагол **компромитовати се** значи: а) наметнути се; б) прославити се; в) обогатити се; г) обрукати се; д) хвалити се; ђ) занети се. **Решење:** г) обрукати се	Проценат ученика који су добили 1 бод: **14** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **86**
2018/2019.	СЈ.2.3.10. Одреди значење подвучене речи у одломку из дела *Небеска река* Гроздане Олујић. Текле реке, свака по своме: нека на исток, нека на запад, а нека с планине право у море. Па, и куда би? Велика Речна Мајка спокојно је надгледала рађање нових река, унапред им одређујући ток. Заокружи слово испред тачног одговора. Реч **спокојно** значи: а) забринуто; б) поносно; в) савесно; г) мирно; д) радосно. **Решење:** г) мирно	Проценат ученика који су добили 1 бод**: 85** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **15**
2019/2020.	СЈ.2.3.10. Одреди **значење** подвучене **речи** у реченици из дела *Боїојављенска ноћ* Светозара Ћоровића. Тога истог часа, он лијепо угледа мајку, како се диже са душека и иде ка њему, да га загрли. Она бијаше сада тако лијепа, крепка, здрава, какву је познавао, док је био врло мали. Обој кружић испред тачног одговора. Реч **крепка** значи: ○ нежна; ○ ведра; ○ срећна; ○ спокојна;	Проценат ученика који су добили 1 бод: **32** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **68**

	○ снажна; ○ румена. **Решење:** ● снажна	
2020/2021.	СЈ.2.3.10. Прочитај одломак из приповетке *Књига* Иве Андрића. Обрати пажњу на **значење** подвучене **речи**. Недеље и месеци пролазили су, а догађај са књигом, обичан и незнатан сам по себи, добивао је, стално и све брже и брже, нестварни и аветињски изглед тајне и непоправљиве грешке коју ваља крити. Све је то било лудо, излишно и у основи безразложно, а ипак стварно и болно, стварније од дневних игара и разговора. Почео је да избегава другове и њихове забаве. А на најбезбрижније међу њима гледао је са незлобивом али болном завишћу. Обој кружић испред значења речи **излишно**. ○ немогуће ○ неизбежно ○ непотребно ○ нелогично ○ невероватно **Решење:** ● непотребно	Проценат ученика који су добили 1 бод: **50** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **50**
2021/2022.	СЈ.2.3.10. Одреди **значење** подвучене **речи** у реченици из приповетке *Све ће то народ позлатити* Лазе Лазаревића. Благоје казанџија цео дан нестрпљиво ходаше, обрташе се непрестано, улажаше у станичну гостионицу, и чисто као да ће одоцнити, усплахирено истрчаваше поново напоље упирући поглед далеко преко мирне Саве. Обој кружић испред тачног одговора. Реч **усплахирено** значи: ○ често, сваког часа; ○ упорно, истрајно; ○ узнемирено, уплашено; ○ жустро, енергично. **Решење:** ● узнемирено, уплашено	Проценат ученика који су добили 1 бод: **69** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **31**
2022/2023.	СЈ.1.3.12. Обој кружић испред **антонима** подвучене речи у следећој реченици. Била је као млада „српска вила”, која има изванредну улогу у српским песмама. ○ лепа ○ стара ○ некадашња ○ невеста	Проценат ученика који су добили 1 бод: **55** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **45**

	Решење: ● стара	
	СЈ.2.3.10. Прочитај одломак из романа Бранимира Ћосића *Покошено поље*. Обрати пажњу на **значење** подвучене **речи**. Ненад Бајкић, чист дечак у плавом морнарском оделу, са кратким панталоницама и дугим тракама на капи, био је тога дана необично горд, јер је дивна кожна лопта, чија кожа мирише на ново и шкрипи под притиском руку, његова. Обој кружић испред значења речи **горд**. ○ срећан ○ поносан ○ раздраган ○ усхићен ○ задовољан **Решење:** ● поносан	Проценат ученика који су добили 1 бод: **40** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **60**
2023/2024.	СЈ.2.3.10. Одреди **значење** подвучене **речи** у одломку из романа *Хајдуци* Бранислава Нушића. Жика Дрења је ревносно учио лекције, ал' му некако Бог није дао да упамти што учи. Он, на пример, научи лепо лекцију из земљописа и, да га тога часа запиташ, одговорио би ти реч по реч. Али док дође од куће до школе, а он заборави. Обој кружић испред тачног одговора. Реч **ревносно** значи: ○ критички, с разумевањем; ○ повремено, с времена на време; ○ вредно, марљиво; ○ напамет, наизуст; ○ брзо, без муке. **Решење:** ● вредно, марљиво	Проценат ученика који су добили 1 бод: **38** Проценат ученика који су добили 0 бодова: **62**

Vesna S. Nikolić

LEXICOLOGY IN THE FINAL EXAM IN SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Summary

The paper examines the place of lexicology in the final exam tests at the end of primary education in the subject Serbian Language and Literature. The research includes tests from the past 14 years (from the 2010/2011 school year to the 2023/2024 school year), available on the website of the Institute for Education Quality and Evaluation. The aim of the study was to obtain data on the extent to which lexicology is represented in the tests taken by students at the end of the primary school cycle, whether the number of questions in the final tests increased along with the growing interest in lexicology as a science, from which areas of lexicology the largest number of questions is drawn, which types of tasks dominate, as well as what results students achieve in this field. A quantitative analysis of the prevalence of lexical questions showed that all tests, with the exception of the 2012/2013 school year, contained at least one question from the field of lexicology. The tests are overwhelmingly dominated by questions related to vocabulary, i.e. the meaning of words, while lexical-semantic categories, such as synonymy and antonymy, appear very rarely, with some teaching units from the field of lexicology foreseen by the program not being present at all in any of the analyzed tests (e.g. mechanisms of polysemy, homonymy). The results of students on questions from the field of lexicology can be assessed as mediocre. The five worst results were recorded in tasks related to the meaning of the word *kompromitovati se* (14%), *krepak* (32%), *revnosno* (38%), *gord* (40%) and synonymy of the lexeme *odlučno* (49%). Data on students' performance in lexicology-related questions, provided by the Institute for Education Quality and Evaluation, showed – or rather confirmed – that primary school students in Serbia possess a very limited lexical repertoire and face considerable difficulties in understanding the meaning of words in their mother tongue. This poses a serious problem for the educational process as a whole, since the breadth and depth of vocabulary are directly linked to reading comprehension.

Keywords: lexicology, Serbian language, final exam, vocabulary, reading comprehension.